

Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik Yerleşmesi Kalkolitik Çağ Perdah Bezemeli Çanak Çömlekleri

Chalcolithic Pattern-Burnished Pottery from Uğurlu-Zeytinlik on Gökçeada

Yasin Cemre DERİCİ* Erkan GÜRÇAL**

Öz: Bu çalışmada, Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde MÖ V. binyıla ait perdah bezemeli çanak çömlekler incelenmiştir. Toplam 74 parça ile 1 adet tümlenebilir kaba ait perdah bezemeli örnekler yerleşmenin batısındaki III. kültür katına ait bir bağlamda ve II. kültür katıyla ilişkili iki bağlamda ortaya çıkarılmıştır. Örneklerin yer aldığı bağlamlar göz önüne alındığında, yaklaşık MÖ 5000'lerde başlayan perdah bezeme geleneğinin MÖ 4300'lere kadar süreklilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, parçaların yoğun olarak ele geçtiği çukurlarda Kalkolitik Çağ boyunca Batı Anadolu ve Doğu Ege Adaları'nda yayılım gösteren çanak çömlek kültürüne ait karakteristik kap formları ile birlikte, Uğurlu'nun III. kültür katına ait kulakçıklı kapların bulunmuş olması, daha önceki çalışmalarda kültürel boşluk olarak tabir edilen MÖ 4900-4500 yılları arasında yerleşmenin kullanılmış olabileceğini göstermiştir. Uğurlu'da ele geçmiş perdah bezemeli örnekler stilistik açıdan bazı farklılıklar göstermesine rağmen Doğu Ege Adaları ve Batı Anadolu boyunca perdah bezemenin görüldüğü birçok yerleşme ile yakın benzerliklere sahiptir. Dolayısıyla Uğurlu yerleşiminin II. Kültür Katı içinde bölgesel bir kültürel etkileşim ile bağlı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Uğurlu-Zeytinlik • Perdah Bezeme • Orta Kalkolitik • Batı Anadolu

Abstract: This study examines the V. millenium B.C pattern-burnish decorated pottery from the settlement of Uğurlu-Zeytinlik on Gökçeada. A total of 74 sherds and 1 whole pot with pattern-burnished decoration were found in one context in Phase III and two other contexts related with Phase II, all from the western part of the mound. Based upon the contexts of recovery, it could be argued that the pattern-burnish decorated pottery tradition was in use at the site from ca. 5000 B.C to ca. 4300 B.C. The discovery of a large number of pattern-burnish decorated sherds along with eared-pots typical of the Phase III and other pottery types peculiar to the Chalcolithic of Western Anatolian sites and of the Eastern Aegean Islands in pits imply that Uğurlu might have also been inhabited between 4900-4500 B.C, a period which was previously regarded as a cultural lacuna at the site. Although there are a number of stylistical differences, pattern-burnish decorated pot sherds from Uğurlu have close parallels among the pottery repertoire of the sites of the Eastern Aegean Island and of Western Anatolian littoral. Ultimately, it can be argued that Phase II occupation at Uğurlu was also a part of large cultural interaction sphere that existed during this millennium.

Keywords: Uğurlu-Zeytinlik • Pattern-Burnished Pottery • Middle Chalcolithic • Western Anatolia Architecture

Giriş

Arkeolojik bulgular Batı Anadolu'da MÖ VI. binyılın ortalarına doğru önemli bir kültürel kırılmanın gerçekleştiğini göstermektedir. Bu kırılma materyal kültüründe, mimaride, yerleşim düzenlerinde ve

* PhD., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Antalya. 0000-0001-5631-9588
yasincemre@live.com

** PhD., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Edirne. 0000-0002-0945-6480
erkan.gurcall@gmail.com

diğer kültür unsurlarında açıkça izlenebilmektedir¹. Diğer yandan, bir önceki Neolitik Çağ'a ait birçok yerleşmenin de terk edildiği ve daha sonraki süreçte yeni yerleşmelerin kurulduğu da görülür. Söz konusu kırılma Batı Anadolu'da sadece Ulucak III. Tabaka ve Uğurlu-Zeytinlik III. Kültür Katları'nda izlenebilmektedir ve Batı Anadolu için Neolitik Çağ'dan Kalkolitik Çağ'a geçiş olarak önerilmiştir². Ulucak Höyük'te iskân MÖ 5400'e doğru kesintiye uğrarken, Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinin MÖ V. binyılın başlarına kadar süreklilik gösterdiği anlaşılmıştır³.

Batı Anadolu'nun Ege kıyılarında yaklaşık MÖ5000/4900 yıllarından itibaren Gülpınar ve Gökçeada Uğurlu kazılarında anlaşıldığı üzere bir kültürel dönüşümün yaşandığı görülür ve bu süreç Batı Anadolu'da Erken Kalkolitik Çağ'dan Orta Kalkolitik Çağ'a geçiş olarak kabul edilir. Bu dönemde Biga Yarımadası'nda Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe, Hanaytepe ve Alacalıgöl gibi yeni yerleşmelerin ortaya çıktığı görülür⁴. İzmir civarındaki Yeşilova II ve Limantepe VIII yerleşmeleri de bu döneme tarihlendirilmiştir⁵. Ayrıca, Eşen Vadisi'ndeki Tavabaşı Mağarası, Manisa civarındaki Kulaksızlar, Büyük Menderes Havzası üzerinde Çine-Tepecik, Latmos Dağları çevresinde Malkayası ve Antalya civarındaki Karain B Mağarası gibi yerleşimler de bu dönemle ilişkilendirilmiştir⁶. Her ne kadar bahsedilen yerleşmelerin birçoğunda sınırlı mimari bulguya ulaşılmış veya toplulukların yaşam biçimleri tümüyle anlaşılammış olsa da çanak çömlek geleneğindeki karakteristik özelliklerin bölgenin kronolojisi ve kültürel sınırlarının saptanmasında belirleyici ve ayırt edici bir rol oynadığı söylenebilir. Özellikle Batı Anadolu kıyı bölgesindeki yerleşmelerde Kumtepe IA-Beşik-Sivritepe Kültürü olarak adlandırılan ve karakteristik formlar içeren bir çanak çömlek geleneği izlenir. Bu dönemin belirleyici kap formu, ağza yakın sıralı yuvarlak deliklere sahip "Cheese Pot" olarak adlandırılan kaplar ile mantar kulp, sepet kulp, mahmuz kulp, lades kemiği şeklinde kulplardır⁷. Yaygın bezemeli örnekler ise kazıma, kulp üstünde yumru kabartma, ağız altında yumru dizileri, perdah bezeme, beyaz boya bezeme, parmak baskı, çizgi-nokta, yivli bezeme ve şiş oluk bezemelerdir.

Gökçeada'nın batısında ve modern Uğurlu Köyü yakınlarında bulunan Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesi yaklaşık 200x250 m. ölçülerinde bir alana yayılır. Nispeten eğimli bir arazi üzerindedir ve hemen yanında bir dere yatağı bulunur. Yerleşmede toplam 6 kültür katı tespit edilmiştir. En erken VI. Kültür Katı MÖ 6800-6600/6500 yılları arasına tarihlenir ve Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'ı temsil eder. V. Kültür Katı MÖ 6500-5900 yıllarına tarihlenirken, IV. Kültür Katı MÖ 5900-5500 yıllarına tarihlenmiştir ve sırasıyla Erken ve Geç Neolitik çağları temsil etmektedir. MÖ 5500'de başlayan III. Kültür Katı ise Erken Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilmiştir. Yaklaşık MÖ 5000/4900 civarında sona eren III. Kültür Katı'nın ardından yerleşmede yaklaşık 400 yıl süren bir kültürel boşluk olduğu düşünülmüştür⁸. Radyokarbon verilerine göre MÖ 4500-4300 aralığına tarihlendirilmiş olan II. Kültür Katı

¹ Çevik & Erdoğan 2019, 1.

² Erdoğan & Çevik 2015, 36-37.

³ Çevik & Erdoğan 2020, 86; Erdoğan 2018, 367-372.

⁴ Lamb 1932, 111-131; Özdoğan 1970; Sperling 1976, 305-364; Gabriel *et al.* 2004, 121-133; Takaoglu 2006, 289-315.

⁵ Erkanal 1998, 379-398; Derin *et al.* 2009, 7-58.

⁶ Seheer 1987, 221-238; Günel 2008, 73-90; Akdeniz 2010, 153-174; Korkut *et al.* 2015, 37-49; Özdemir & Bamyacı 2018, 1-14.

⁷ Caymaz 2013; 50-58; Blum 2014, 125-156; Erdoğan & Çevik 2015, 38; Derin & Caymaz 2018, 499-505.

⁸ Erdoğan 2018, 367-372.

Kumtepe IA-Beşik Sivritepe Kültürü ile benzer çanak çömlek örnekleri göstermiştir⁹. Perdah Bezemeli örnekler ise III. Kültür Katı'nın sonunda ortaya çıkmış ve II. Kültür Katı'nın sonuna kadar görülmeye devam etmiştir.

Çalışmada, Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesinde bulunan perdah bezemeli çanak çömlek örnekleri incelenecektir. Perdah bezemeli örneklerin üretim teknikleri, bezeme şablonları ve kap formları dikkate alınarak, bölgesel ölçekteki benzerlik ve farklılıkları üzerinde durulacaktır. Ayrıca, Batı Anadolu'da ele geçmiş olan benzer parçaların tarihsel aralıkları ve Uğurlu örneklerinin bulunduğu bağlamlar dikkate alınarak, perdah bezemeli çanak çömleklerin yerleşim yeri bazında hangi tarihsel sürece oturduğu tartışılacaktır. Bir diğer önemli soru ise perdah bezeme barındıran kapların hangi amaçlara yönelik kullanılmış olabileceğidir. Bu doğrultuda, örneklerin yer aldığı bağlamların nitelikleri tartışılacak ve perdah bezemeli kapların hangi pratiklere aracılık etmiş olabileceği anlaşılmaya çalışılacaktır.

Batı Anadolu, Trakya ve Doğu Ege Adalarında Perdah Bezeme Geleneği

Fig. 1. Perdah Bezemenin Görüldüğü Yerleşimler

Perdah veya açık bezeme olarak adlandırılan örneklere Kalkolitik Çağ boyunca Anadolu ve Ege Adaları'ndaki birçok yerleşimde rastlanmıştır¹⁰. Kap yüzeyine perdahlama tekniği ile oluşturulan bu bezeme, kabın yapım aşamasında ve tümüyle kurumadan uygulanır. Bununla birlikte, perdahlama işlemi kap yüzeyinin kuruluk derecesiyle ilişkilidir ve henüz tümüyle kurumamış olan kap perdahlama işlemi sonrasında fırınlanır. Perdahlamanın derecesine ve yoğunluğuna göre kap yüzeyinde çeşitli şekil ve motifler oluşturulur. Bu işlem sırasında deri, kemik, boynuz, taş ve ahşap gibi malzemelerin yanı sıra seramik kırıklarının da kullanıldığı düşünülmektedir¹¹.

Batı Anadolu ve Doğu Ege Adaları'nda özellikle MÖ V. bin yılda görülen perdah bezeme türü dar alanlarda yapılan kazılar neticesinde dönemin yeterince anlaşılmasından dolayı kronolojik problemlere sahiptir. Ancak yine de yerleşimlerin perdah bezemeye sahip tabakaları göz önüne alındığında tarih aralıklarını belirlemek olasıdır. Perdah bezeme Trakya'da Aşağıpınar 3-2, Hoca Çeşme 1, Toptepe 1 (0), Batı Anadolu'da Uğurlu III. ve II. Kültür Katları, Kumtepe Ia, Beşik-Sivritepe, Gülpınar II-III, Ulucak III, Limantepe VII, Yeşilova II, Çine-Tepecik IV, Malkaya Mağarası, Güney Batı Anadolu'da Tavabaşı Mağarası, Beçin Kalesi, Karain B, Doğu Ege Adaları'nda Vathy III, Agio Gala, Emporio VIII ve Tiganı II-III'de görülmektedir¹² (Fig. 1).

⁹ Erdoğan 2014; 2016.

¹⁰ Caymaz 2010, 46-50.

¹¹ Orton *et al.* 1993, 126; Çayır-Böyükulusoy 2010, 21.

¹² Furness 1957; Hood 1982; Seheer 1987; Harmankaya & Erdoğan 2001; Takaoğlu 2004; 2006; Karul & Bertram 2005; Çayır-Böyükulusoy 2010; Caymaz 2010; 2013; Erdoğan 2011; Blum 2014; Korku 2014; *et al.* 2015; Özdemir 2017; Günel 2018; Takaoğlu & Özdemir 2018; Tuncel & Şahoğlu 2018; Çevik & Erdoğan 2019.

Aşağıpınar 3/4 için radyokarbon tarihleri MÖ 5000-4850 aralığını göstermiş, diğer yandan radyokarbon tarihlenmesi bulunmayan ve perdah bezemenin görüldüğü 3/2 tabakası MÖ V. binin ilk yarısına tarihlenmiştir¹³. Hoca Çeşme 1’de bulunan perdah bezemelerin ise MÖ V. bin yıl içerisinde tarihlenebileceği uygun görülmüştür¹⁴. Toptepe 1(0)’deki perdah bezemeler de Karanovo III-IV, Kumtepe Ia-Beşik-Sivritepe ile çağdaş görüldüğünden MÖ V. binyılın ilk yarısı veya ortasına kadar götürülebilir¹⁵.

Kumtepe IA’dan gelen radyokarbon tarihleri MÖ 5000-4500 aralığını vermiştir¹⁶. Beşik-Sivritepe’den gelen karbon tarihlendirmeleri ise MÖ 4900-4300 aralığını gösterir¹⁷. Bu iki yerleşme ile tutarlı olarak Gülpınar III tabakası da MÖ 4930-4455 aralığına denk gelirken, Gülpınar II tabakası MÖ 5320-4940 aralığında yer almaktadır¹⁸. Orta Batı Anadolu’da yer alan Limantepe VII tabakası MÖ 4600-4200 aralığına tarihlendirilmektedir¹⁹. Aynı bölgede bulunan Yeşilova yerleşiminin II.1 Evresi ise MÖ 4340-4230’e tarihlendirilmektedir²⁰. Fakat Yeşilova II.2 Evresine ait mevcut bir tarihlendirilme olmaması sebebiyle Orta Kalkolitik Çağ’ın daha erken safhalarının burada bulunabileceği göz ardı edilmemelidir. Ulucak III’de yer alan örnekler diğer yerleşimlerden daha erken olup MÖ 5600-5460 aralığına, Erken Kalkolitik Çağ’a tarihlendirilmektedir²¹. Çine-Tepecik yerleşiminde perdah bezemelerin yer aldığı IV. Tabaka ise diğer yerleşmelerle olan benzerliklerinden yola çıkarak MÖ 5000/4900-4200 aralığında bir yere yerleştirilebilir²². Latmos Dağları’nın kuzeyinde bulunan Malkaya Mağarası’ndaki örnekler radyokarbona sahip olmasa da Yeşilova ile çağdaş kabul edilebilir²³. Güneybatı Anadolu’ya bakacak olursak perdah bezemeler bugüne kadar sadece Tavabaşı Mağarası ve Karain B gözündeki bulunmuştur. Tavabaşı Mağarası’nda radyokarbon örnekleri MÖ 4838 ve 4459 aralığına tarihlenirken Karain B’de herhangi bir radyokarbon tarihlenmesi bulunmamaktadır. Doğu Ege Adaları’nda benzer perdah bezeme örnekleri Emporio (VIII. Tabaka) ve Tigani (II.-III. Tabaka) yerleşimlerinde görülmektedir²⁴. Bu yerleşmelerden gelen radyokarbon tarihleri olmasa da söz konusu tabakalar MÖ 4900-4300/4200 aralığına tarihlendirilmiştir²⁵. Genel itibarıyla kronolojik olarak Batı Anadolu, Trakya ve Doğu Ege Adaları’na bakıldığında Ulucak yerleşmesi hariç, perdah bezemeli çanak çömleklerin MÖ 5000/4900-4300/4200 aralığında yaygın olarak kullanıldıkları söylenebilir (Fig. 2).

¹³ Parzinger & Schwarzberg 2005, 72.

¹⁴ Karul & Bertram 2005, 126.

¹⁵ Özdoğan & Özbaşaran-Dede 1990, 18; Gabriel 2014, 1014-1016, tab. 2.

¹⁶ Gabriel 2014; Özdemir 2017, tab. 2.1; Erdoğan & Çevik 2019.

¹⁷ Gabriel 2014; Tomkins 2014, fig. 1; Erdoğan & Çevik 2015, tab. 1; Özdemir 2017, tab. 2.1.

¹⁸ Özdemir & Bamyacı 2018, 2; Takaoğlu & Özdemir 2018, 481.

¹⁹ Tuncel & Şahoglu 2018, fig. 53.15, fig. 53.1.

²⁰ Derin *et al.* 2009, 13.

²¹ Çevik & Erdoğan 2020, 85-86.

²² Günel 2018, 540.

²³ Peschlow-Bindokat 2006, 87.

²⁴ Hood 1982; Çayır-Böyükulusoy 2010, 24; Caymaz 2013, 56; Blum 2014, 13; Erdoğan & Çevik 2015, 38; Korkut *et al.* 2015, 39; 2018, 549.

²⁵ Tomkins 2014, fig. 1; Özdemir 2017, tab. 2. 4.

Yerleşmeler	Tarih (MÖ)									
	5600	5400	5200	5000	4800	4600	4400	4200	4000	
Aşağıpınar					3-2					
Hocaçeşme					I					
Toptepe					I (0)					
Uğurlu						III-II				
Gülpınar					II-III					
Kumtepe					Ia					
Beşik-Sivritepe										
Ulucak	III									
Yeşilova								II.2/II.1		
Limantepe								VII		
Çine-Tepecik						IV				
Malkayası										
Tavabaşı						Aşağı Mağara				
Karain						B Gözü				
Ayio Gala						Üst Mağara I				
Emporio						VIII				
Tigani						II-III				

Fig. 2. Yerleşimlerin Kronoloji Tablosu

Perdah bezemeli çanak çömlekler üzerinde görülen motifler oldukça çeşitlidir. Ancak söz konusu tüm yerleşimlerde bulunan perdah bezemeler küçük farklılıklar olmasına karşın hemen hemen benzer motiflere sahiptir. Çoğunlukla bu parçalar gri, grimsi siyah veya kahverengi tonları üstüne, çok koyu siyah veya koyu kahverengi renk verecek şekildedirler. Buna ek olarak bezemeler hem kabın iç yüzeyine hem de dış yüzeyine uygulanabilmektedir. Dahası, motifler ağız, gövde, dip (iç kısım) gibi kabın farklı bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla perdah bezemenin birçok yerleşimde sadece iç veya dış yüzeylere uygulandığı ya da yalnızca ağız altında perdah bezeme olabileceği gibi kurallı bir gelenek görünmemektedir. Diğer yandan perdah bezemeler; dışa dönük yuvarlak ağızlı çanaklar, içe kalınlaştırılmış ağızlı çanaklar, üç ayaklı kaplar, yayvan kaseler, sığ kaseler, derin kaseler, omurgalı çanaklar, boyunlu çömlekler, daralan ağızlı çanaklar, yüksek kulplu çanaklar, yüksek kaideli pencere ayaklı meyvelikler, halka kaideli kaseler vb. birçok formda kullanılmıştır²⁶. Aşağıpınar 2 örnekleri dikey ve yatay şeritler, dikey bantlar, yatay bantlar arasında eğimli dikey paralel şeritler, bant ve şerit arasında eğimli taramalar biçiminde motifleri barındırmaktadır²⁷. Kumtepe IA'da yer alan perdah bezeme örnekleri çapraz kafes tarama, hafif kıvrımlı çizgiler, eğimli çizgiler, kalın bantlar arasında ince ve eğimli taramalar, iç içe geçmiş daha kalın 'V'ler arasında eğimli ince çizgiler gibi motiflere sahiptir²⁸. Gülpınar II-III örnekleri de benzer şekilde iç içe geçmiş 'V'ler arasında daha ince eğimli çizgiler, eğimli çizgiler, kafes tarama, çapraz kafes tarama, yatay paralel şeritler, yatay paralel zigzaglar, dikey sıralanmış noktalar şeklinde sayılabilir²⁹. Beşik-Sivritepe'de Gülpınar ve Kumtepe ile büyük

²⁶ Takaoğlu 2006, 298; Özgünel & Kaplan 2009, 410; Caymaz 2010; 2013; Çayır-Böyükulusoy 2010.

²⁷ Parzinger & Schwarzberg 2005, taf. 18,6-9, taf. 129, 2.

²⁸ Sperling 1976, 316; Çayır-Böyükulusoy 2010, 48; Blum 2014, fig. 5. 15.

²⁹ Takaoğlu 2006, 298, fig. 10; Kiyak *et al.* 2010, fig. 3; Blum 2014, Fig. 5,16-22; Takaoğlu & Özdemir 2018, 482-483.

oranda paralellik gösterir. Dikey sıralanmış noktalar, yatay bantlar arasında eğimli paralel şeritler, iç içe geçmiş 'V', kalın eğimli bantlar arasında eğimli taramalar, paralel zigzaglar, çapraz kafes tarama motifleri bulunmaktadır³⁰. Ek olarak üç yerleşimde de bu motiflerin bazen tek başına bazen de birbiriyle kombinlenmiş halde kullanılmalarının yanı sıra özenli yapıldıkları söylenebilir. Orta Batı Anadolu'da Limantepe'de (VII. Tabaka) bulunan örnekler bakıldığında, rastgele birbiriyle kesişen çizgiler, kafes tarama, çapraz kafes tarama ve dikey şeritler gibi motifler görülür³¹. Yeşilova II'de ise dibe doğru uzanan bantlar şeklinde özensiz işlenmiş parçalar bulunmuştur. Ancak iki yerleşimde de perdah bezemeler özensiz yapılmıştır³². Ulucak III'deki erken örneklerde iç içe geçmiş 'V', çapraz kafes tarama motifleri, paralel şeritler gibi örnekler vardır³³. Fakat Erken Kalkolitik Çağ'a ait olan bu parçaların stilistik benzerlikleri nedeniyle Orta Kalkolitik örneklerin öncüsü olup olmayacağı ayrı bir tartışma konusudur. Menderes Havzası'nda bulunan Çine-Tepecik örnekleri ise oldukça çeşitlilik gösterir. Basit, dikey ve birbirine paralel bantlar, iki paralel kalın bant arasında paralel eğimli şeritler, çapraz kafes tarama, iç içe geçmiş 'V', paralel zigzaglar, yatay şeritler, eğimli ve birbirine yaslanan çizgi kümeleri vb. birçok motif bulunur ve genellikle yüzeye düzenli şekilde uygulanmıştır³⁴. Malkayası Mağarası'nda bulunan az sayıdaki parça dikey bantlar, eğimli çizgiler ve çapraz kafes tarama motiflerine sahiptir³⁵. Güneybatı Anadolu'da Tavabaşı Mağarası'ndaki örnekler yine az sayıdadır ve çok düzenli olmayan dikey şeritlerden oluşmaktadır³⁶. Karain B gözündeki bulunan iki örnek ise paralel yatay şeritler ve iki kalın bant arasında eğimli şeritler biçimindedir³⁷. Doğu Ege Adaları'ndaki yerleşimler de tıpkı Batı Anadolu'da olduğu gibi benzer motiflere sahiptir. Emporio VIII tabakasında çapraz kafes tarama, eğimli çizgiler, iç içe geçmiş 'V', paralel dikey çizgiler olmak üzere çeşitli perdah bezeme tipleri vardır³⁸. Tiganı II-III'de yer alan örnekler ise paralel çizgiler, paralel zigzaglar, eğimli çizgiler, çapraz kafes tarama ve taranmış üçgenlerden oluşmaktadır³⁹. Söz konusu tüm yerleşimler göz önüne alındığında çapraz kafes tarama biçimli motiflerin, eğimli çizgilerin, dikey-yatay-eğimli bant ve şeritlerin en sık kullanılan bezeme şablonları olduğu söylenebilir. Diğer yandan motiflerin işlenme kalitesi yerleşimden yerleşime farklılık göstermektedir.

Uğurlu-Zeytinlik Örnekleri

Uğurlu yerleşmesindeki perdah bezemeli çanak çömlek örnekleri farklı bağlamlarda bulunmuştur. Toplam üç farklı alanda ele geçmiş örneklerin büyük kısmı II. Kültür Katı'na ait bir çukurda bulunmuştur. Daha önceki kazı çalışmalarında sadece III. Kültür Katı'na ait çukurlara rastlanırken yeni kazı çalışmaları çukur kazma geleneğinin II. Kültür Katı'nda da devam ettiğini göstermiştir. Yerleşimede ele geçmiş olan toplam 74 parça ve 1 adet tümlenebilir kaba ait perdah bezemeli örneklerin büyük

³⁰ Furness 1957, fig. 15; Çayır-Böyükulusoy 2010, lev. 3-6; Gabriel 2014, taf. 5-6.

³¹ Çayır-Böyükulusoy 2010, lev. 11-12; Caymaz 2013, 53, çiz.14, 47-48; Tuncel & Şahoğlu 2018, fig. 53. 9, d-e, fig. 53. 11, a-c.

³² Caymaz 2013, 52, çiz. 10,12-13; Derin & Caymaz 2017, fig. 51. 6.

³³ Çevik & Erdoğan 2020, fig. 10.

³⁴ Çayır-Böyükulusoy 2010, 110-117, res. 20-24; Günel 2018, 540, fig. 55. 4.

³⁵ Peschlow-Bindokat 2006, res. 82, a-b.

³⁶ Korkut *et al.* 2015, res. 5; 2018, fig. 56. 6.

³⁷ Seeher 1987, 223, res. 6, 27-28

³⁸ Hood 1982, 464-511, fig. 197, 1413-1452, fig. 200, 1544, fig. 213, 1856, fig. 220, 1989.

³⁹ Furness 1957, 187, pl. xvii.

bir kısmı yerleşmenin merkez kesimindeki Bina 11'in dolgusunda kazılmış iki çukurda ve aynı binanın üst dolgusunda bulunmuştur. Diğer örnekler ise II. Kültür Katı'na ait Bina 7'nin tabanında ve yerleşmenin batısındaki III. Kültür Katı'na tarihlendirilen çukurların kazıldığı düzlemde bulunmuştur.

Yerleşmenin batısındaki III. Kültür Katı'na ait çukurların kazıldığı alanla ilişkili iki örnek, II. Kültür Katı'ndaki parçalara göre biraz daha farklıdır ve olasılıkla en erken örneklerdir. İlk örnek yivli-perdah bezeme diyebileceğimiz dikey ve yatay motiflerin birleşiminden oluşmaktadır. Diğer örnekte ise çapraz kafes tarama motifine benzeyen ama hafif eğimli çizgilerin daha eğimli çizgilerle tarandığı motifler görülür. Bu motifin yanında ise negatif yöntemle daha kalın paralel şeritler oluşturulmuştur. Bir şeridin baş kısmı ise kâse biçimini andırmaktadır. Yerleşimin batısında III. Kültür Katı'na ait çukurların MÖ 5300 yıllarından MÖ 4900 yıllarına kadar kazıldıkları bilinmektedir. Kazılmış bir çukurdan (Ö25) elde edilen radyokarbon verileri MÖ 4939-4847 yıllarını vermiştir. Bu alanda bulunan perdah bezemeli parçaları yaklaşık MÖ 5000-4900 yılları arasına tarihlemek doğru olacaktır.

Perdah bezemeli örneklerin büyük bir kısmı, yerleşmenin merkez kesiminde kazılmış Bina 11'in dolgusunda ve gene dolgu içinde yer alan iki ayrı çukurda bulunmuştur. Bina 11'e ait herhangi bir radyokarbon tarihi bulunmasa da, binadan gelen buluntularla Bina 11 III. Kültür Katı'na, yaklaşık MÖ 5300-5000 yıllarına tarihlendirilmiştir. Bina dolgusu, yüzeyden başlayarak tabana kadar yaklaşık 50 cm'lik derinliğe sahiptir ve tarımsal faaliyetler sonucu tahrip edilmiştir. Bezemeli örneklerin büyük bir kısmı oldukça sığ sayılabilecek bina dolgusu ve bu seviyelerde başlayan çukurlardan gelmektedir. Binanın üzerinde toplam üç adet çukur bulunmuştur. Bu çukurlardan sadece birinde (Ö246) herhangi bir perdah bezemeli örneğe rastlanmamıştır. İçinde 45 parça ve 1 adet tümlenebilir kapın bulunmuş olduğu çukur (Ö230) ise 75 cm derinliğe ve 1.5x2 m ölçülerine sahiptir. Bu çukurdaki bezemeli parçalar dikey ve yatay şeritler (Fig. 7b; 9c), dikey zigzaglar (Fig. 9b), çapraz kafes tarama motifleri (Fig. 5a; 11b; 12b), kafes tarama (Fig. 12a), eğimli bantlar (Fig. 5b), yatay bantlar, iki bant arasında eğimli çizgiler (Fig. 9a; 16b) gibi çeşitli motiflere sahiptir. Ortaya çıkartılan tümlenebilir kap ise oldukça özenli işlenmiş motiflere sahip, düzenli, pencere ayaklı yayvan bir kaptır. Kapın dış yüzeyinde bezeme bulunmazken iç yüzeyi komple perdah bezemelidir. Kapın içinde eğimli bantlar, eğimli şeritler, eğimli taramalar ve çapraz kafes tarama motifleri bir haç oluşturacak şekilde uygulanmıştır (Fig. 16). Diğer çukur (Ö221) ise 1.5x1 m ölçülerinde ve yaklaşık 20 cm derinliğinde, oldukça sığ bir çukurdur ve kalın bir kil sıva ile sıvanmıştır. Çukurda 8 parça perdah bezemeli örnek ile birlikte kulakçıklı kap parçası da bulunmuştur. Kulakçıklı kaplar Uğurlu'nun III. Kültür katı için karakteristiktir ve ağırlıklı olarak, ritüel faaliyetlerle ilişkilendirilmiş olan çukurlarda bulunmuştur⁴⁰. Bununla birlikte, her iki çukurun dolgusundan elde edilmiş çanak çömlek örnekleri de III. ve II. Kültür Katı için karakteristik formları içermektedir. Ö221 çukurunda ele geçen parçalarda ise iç içe geçen 'V'ler, dikey eğimli şeritler, yatay şeritler (Fig. 3b), yatay şeritlerle birleşik eğimli şeritler (Fig. 3a) gibi motiflerin yanında bir parçada 'V' biçimli kabartma bezeme ile kombinlenen çapraz kafes tarama ya da eğik şeritlerle birlikte kullanılan çapraz kafes tarama motifleri yer almaktadır. Bina 11'in dolgusunda yer alan diğer parçalarda da benzer şekilde dikey-yatay, eğimli birbirine paralel şeritler (Fig. 4a-b; 10b), iki kalın bant arasında eğimli veya dikey daha ince çizgiler (Fig. 6a-b; 14a), çapraz kafes tarama motifleri (Fig. 11a), kafes tarama (Fig. 8b; 10a; 13b), yatay 'V' ile kullanılmış dikey bantlar (Fig. 15a), dikey zigzaglar (Fig. 9a), eğimli ve birbirine yaslanan çizgi kümeleri (Fig. 7a) gibi motiflerin yanında, dış yüze-

⁴⁰ Karamurat *et al.* 2021 (baskıda).

yinde yatay bant bulunan iç yüzeyinde ise kare içinde eğimli sık çizgilere sahip bir örnek de yer almaktadır (Fig. 14b). Bir örnekte ise çanak yüzeyi kare veya eğimli biçimde çeşitli alanlara-panellere ayrılmıştır ve kare içinde kare, çapraz kafes tarama gibi motifler bir arada kullanılmıştır (Fig. 13a). Bina 7 tabanında bulunmuş tek örnek ise çapraz kafes tarama motifine sahiptir.

Fig. 3a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Ağız Parçaları

Fig. 4a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Ağız Parçaları

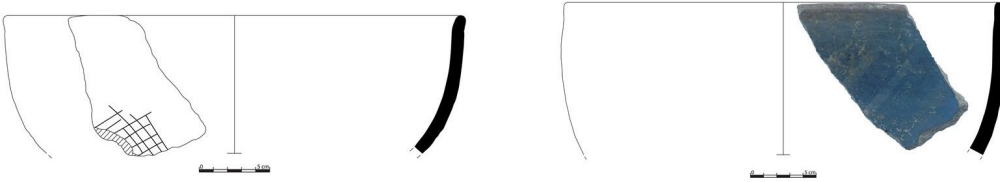

Fig. 5a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Ağız Parçaları

Fig. 6a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Ağız Parçaları

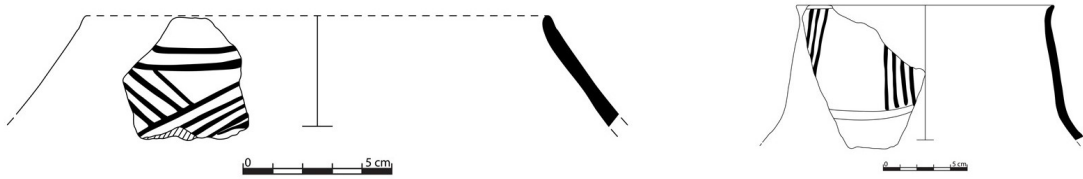

Fig. 7a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Ağız Parçaları

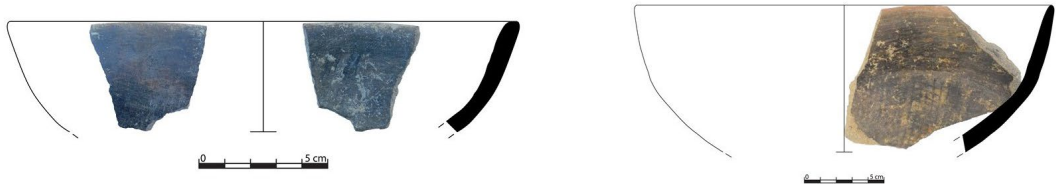

Fig. 8a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Ağız Parçaları

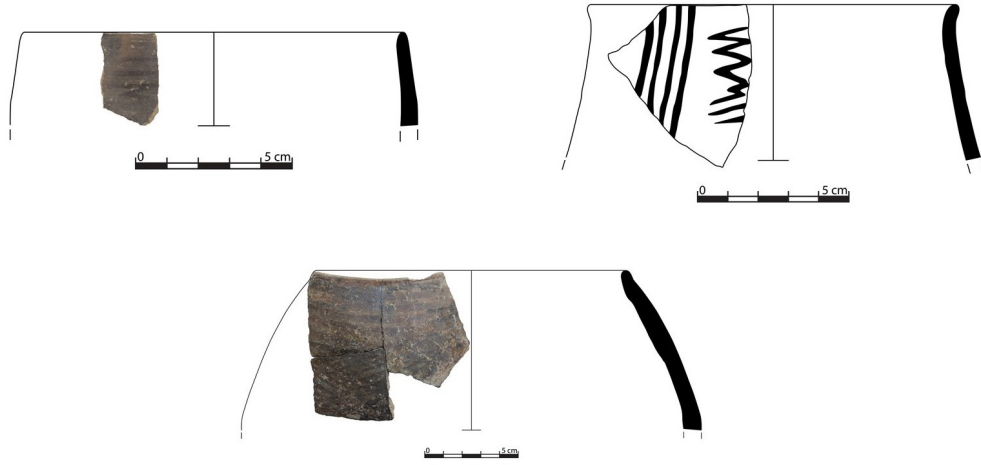

Fig. 9a-b-c. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Ağız Parçaları

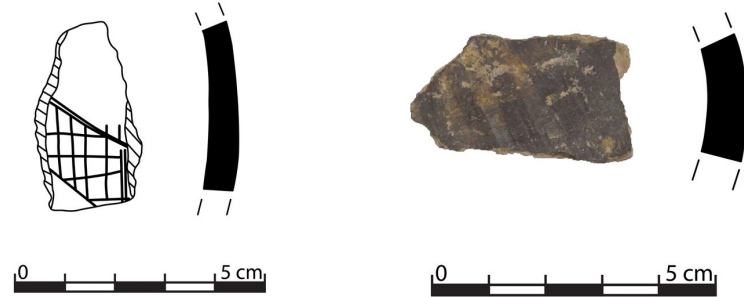

Fig. 10a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Gövde Parçaları

Fig. 11a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Gövde Parçaları

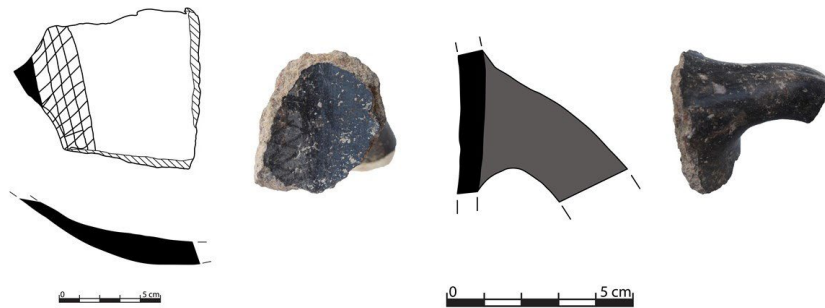

Fig. 12a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Gövde Parçaları

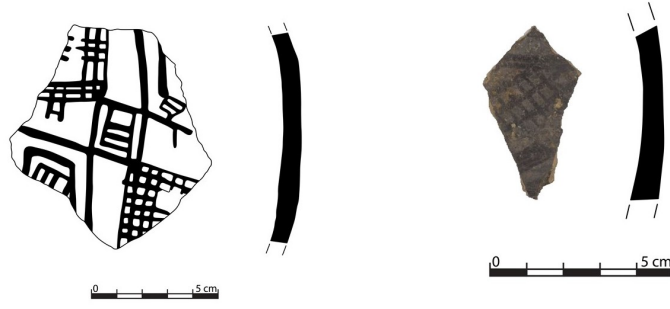

Fig. 13a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Gövde Parçaları

Fig. 14a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Gövde Parçaları

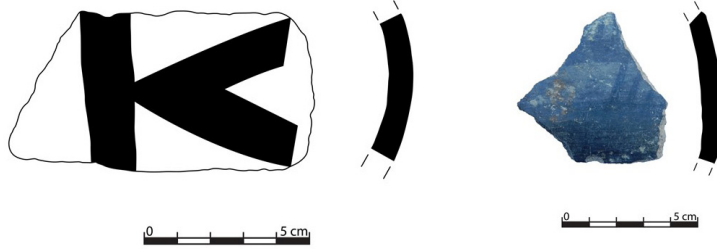

Fig. 15a-b. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Perdah Bezemeli Gövde Parçaları

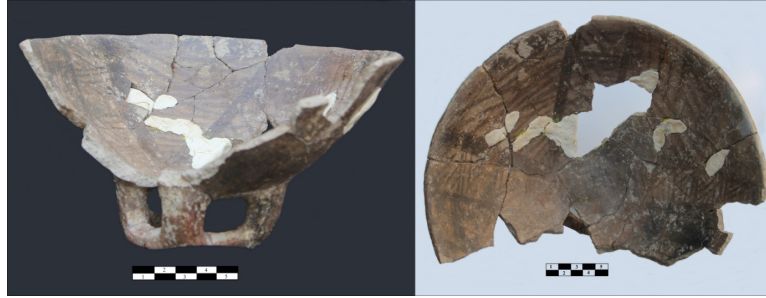

Fig. 16. Uğurlu Yerleşimi II. Kültür Katı Pencere Ayaklı Perdah Bezemeli Tümlenebilir Kap Örneği

Genel olarak perdah bezemeler yerleşimde siyah-gri koyu yüzey üstüne daha koyu siyah perdahlıdır. Ancak az sayıdaki örnekte kahverengi tonu üstüne koyu kahve perdahla yapıldığı da bilinmektedir. Perdah bezemeler hem iç hem dış yüzeyde ya da aynı anda kabın her iki yüzeyinde de uygulanabilmektedir. Ayrıca bu bezemeler orta-iyi veya en iyi kalite kaplarda görülür ve motifler çoğunlukla özenli bir şekilde işlenmiştir. En sık görülen motifler birbirine paralel yatay ve dikey şeritler ile bantlar, çapraz kafes tarama, eğimli şeritler ve iki kalın bant arasında daha ince eğimli ya da dikey şeritlerdir. Bezemelerin görüldüğü formlar; yayvan kâseler, dışa doğru kalınlaştırılmış ağızlı hafif 'S' kıvrımlı kâseler, dışa eğimli düz ağızlı kaplar, sığ kâseler, içe daralan ağızlı yayvan kâseler, meyvelikler, perde

ayaklı kâseler olarak sıralanabilir ve bu formlar orta veya küçük boyutlardaki çanak çömleklere aittir.

Tartışma

Uğurlu perdah bezemeli parçalardaki motiflerin kimisi diğer yerleşimlerle benzerlik gösterirken bazı örnekler farklılığa sahiptir. Yerleşimdeki dikey-yatay şeritler ve bantlar ile çapraz kafes tarama motifleri, MÖ V. bin yıl perdah bezemenin görüldüğü hemen hemen bütün yerleşimlerde var olmasının yanında stilistik olarak da yüksek oranda benzerdir. Diğer yandan bantlar-şeritler arasında eğimli taramalar ve bant şeritler arası noktaların bulunduğu motifler henüz Uğurlu'da görülmemiştir. Ayrıca kafes tarama ve zigzag motifleri Uğurlu'da diğer yerleşimlere nazaran stilistik farklılıklar barındırmaktadır. Eğimli ve birbirine yaslanan çizgi kümeleri, yatay bantlar arasında eğimli veya dikey paralel şeritler ise özellikle Çine-Tepecik'le birebir benzerlikler göstermektedir. Şerit veya panellerle ayrılmış alanlara sahip, kare içinde kare ile birlikte çıkan karelerin uygulandığı tek parça örnek ise diğer yerleşimlerde görülmemiştir (Fig. 17). Böylece Uğurlu'nun hem stil hem de motifler açısından Batı Anadolu ve Doğu Ege Adaları'nda bulunan MÖ V. bin yıla ait perdah bezeme kültürünü net bir şekilde yansıttığı söylenebilir.

Perdah Bezeme Motifleri	Batı, Kuzey Batı ve Güney Batı Anadolu	Doğu Ege Adaları Yerleşimleri	Uğurlu-Zeytinlik Yerleşimi II. Kültür Katı
 Çapraz Kafes Tarama	Kumtepe Ia, Beşik-Sivritepe, Gölpinar II-III, Limantepe VII, Ulucak III, Çine Tepecik, Malkayası Mağarası	Emporio VIII, Tigani II-III, Agio Gala	X
 Eğimli Çizgiler / Eğimli ve Birbirine Yaslanan Çizgi Kümeleri	Kumtepe Ia, Beşik-Sivritepe, Gölpinar II-III, Limantepe VII, Ulucak III, Çine Tepecik, Malkayası Mağarası	Emporio VIII, Agio Gala	X
 Yatay Bantlar Arasında Eğimli veya Dikey Paralel Şeritler	Aşağıpınar 2, Beşik-Sivritepe, Çine Tepecik IV, Karain B	-	X
 Dikey-Yatay Şerit ve Bantlar	Aşağıpınar 2, Kumtepe Ia, Beşik-Sivritepe, Gölpinar II-III, Limantepe VII, Ulucak III, Çine Tepecik IV, Malkayası Mağarası, Tavabaşı, Karain B	Emporio VIII, Tigani II-III, Agio Gala	X
 Paralel Zigzaglar	Gölpinar II-III, Beşik-Sivritepe, Çine-Tepecik	Tigani II-III	X

 Bantlar-Şeritler Arasına Eğimli Taramalar	Aşağıpınar 2, Kumtepe Ia, Gülpınar II-III, Beşik-Sivritepe, Çine-Tepecik IV	Emporio VIII	-
 Bant-Şeritler Arası Noktalar	Gülpınar II-III, Beşik-Sivritepe	-	-
 İç İç geçmiş 'V'ler	Kumtepe Ia, Gülpınar II-III, Beşik-Sivritepe, Ulucak III, Çine Tepecik IV	Emporio VIII	X
 Kafes Tarama	Limantepe VII, Gülpınar II-III,	-	X
 Uğurlu Yerleşimi Yerel Örnek	-	-	X

Fig. 17. Perdah Bezemeli Motiflerin Yerleşimler Bazında Karşılaştırması

Yerleşimde perdah bezemeli örneklerin ele geçmiş olduğu kontekstler dikkate alındığında, yaklaşık MÖ VI. binyılın sonlarında başlayan geleneğin MÖ 4300'lere kadar devamlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Uğurlu'da şimdiye kadar yapılan kazı çalışmalarında MÖ 4900 ile MÖ 4500 arasındaki zaman dilimine ait herhangi bir mimariye rastlanılmamıştır. Ancak, Erken Kalkolitik Çağ'a tarihli Bina 11'in üst dolgusundan elde edilmiş olan veriler, yerleşmedeki iskânın belirli alanlarda devam etmiş olabileceğini veya belirli aktiviteler için kullanım görmüş olabileceğini ortaya koymaktadır. Kronolojik olarak bakacak olursak II. Kültür Katı'na ait üç binanın bulunmuş olduğu alanlardan alınan radyokarbon tarihleri MÖ 4500-4300 aralığını vermiştir. Yerleşmede şimdiye kadar kazılan alanlarda MÖ 4939/4847 ile 4500 aralığını gösteren radyokarbon tarihlmesi yoktur. Ancak Bina 11'in üst dolgusunda ortaya çıkan parçalar yüksek ihtimalle bilinmeyen yaklaşık 400 senelik zaman dilimine aittir. Dolayısıyla, Uğurlu'da bulunmuş perdah bezemelerden yola çıkılarak MÖ 5000/4900 ile MÖ 4300'lere kadar uzanan bir Orta Kalkolitik Çağ'ın varlığından söz edilebilir. Ayrıca, Ö221 No'lu çukurda perdah bezemeli parçalarla birlikte, III. Kültür Katı için karakteristik olan ve II. Kültür Katı'nda gözlenemeyen kulakçıklı kap parçasının birlikte bulunmuş olması da MÖ 4900'ün hemen sonrasına tarihlendirme yapılabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, Gülpınar III'de benzeri bulunmuş olan, pencere ayaklı kap formu da olasılıkla MÖ 4500 öncesi bir tarihe işaret etmektedir⁴¹.

⁴¹ Özdemir 2017, 95, şek. 3.10.

Ayrıca, perdah bezemeli örneklerin büyük bir kısmı bir binanın dolgusuna kazılmış iki farklı çukurda ve bu çukurlarla ilişkili olabilecek dolguda ele geçmiştir. Diğer yandan Uğurlu'da Neolitik ve Erken Kalkolitik kültür katlarına ait çukurların incelemesi büyük bir kısmının yapılandırılmış bir birikim sergilediklerini göstermiş ve belirli ritüel aktivitelerle ilişkilendirilmiştir⁴². Ayrıca, birçok çalışmada çukurlar terk ritüelleri ile bağdaştırılarak, toplumsal bilinci canlı tutan faaliyetlerin araçları olarak görülme eğiliminde olmuş ve kasıtlı olarak seçilerek düzenlenen nesnelere içerdikleri ifade edilmiştir⁴³. Uğurlu-Zeytinlik'teki erken çukurların genel nitelikleri dikkate alındığında, Bina 11'in dolgusunda bulunmuş ve II. Kültür Katı ile bağlantılı olan bu iki çukur ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. İki çukur da fiziki yapıları itibarıyla hem birbirinden hem de diğer çukurlardan farklı görünseler de doldurulma şekilleri benzerdir. Dolayısıyla, söz konusu çukurların aynı bilinçle kazıldığı ve benzer yapılandırma pratiklerini yansıttıkları söylenebilir. Perdah bezeme örneklerinin yaklaşık %77'si bu çukurlarda veya çukurlarla ilişkili bağlamlarda bulunmuşken, çok az bir kısmı bina dolgusunda bulunmuştur. Bu durum olasılıkla perdah bezemeli kapların çoğunlukla topluluk için özel anlamlar içeren eylemlerde (örn. ritüel vb.) kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, Uğurlu-Zeytinlik yerleşmesindeki perdah bezeme geleneğinin yaklaşık olarak MÖ 5000'lerde görülmeye başladığı ve yerleşimin terk edildiği MÖ 4300'e kadar süreklilik gösterdiği anlaşılmıştır. Bu aynı zamanda Batı Anadolu ve Doğu Ege adaları ile de benzer bir süreci göstermektedir. Örneklerin bulunmuş olduğu bağlamlar, daha önceki çalışmalarda herhangi bir kanıt sağlanamayan MÖ 4900-4500 aralığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, yerleşmenin MÖ 4900 sonrası süreçte de kullanılmış olabileceğini söylemek mümkündür. Ancak, bu zaman diliminde yerleşmede iskân olup olmadığı veya hangi amaçlar doğrultusunda kullanım gördüğü ile ilgili kanıtlar yetersizdir.

Parçaların stilistik özelliklerine ve bezeme şablonlarına bakıldığında, bölgesel olarak benzerlikler gösteren örneklerin yanı sıra yerleşmeye özgü motiflerin de olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, örneklerin neredeyse tamamı bazı küçük farklılıklara rağmen Batı Anadolu ve Doğu Ege Adaları Orta Kalkolitik Çağ perdah bezeme geleneği ile örtüşmektedir. Ayrıca yerleşimde III. Kültür Katı'ndaki özgün yerel kültürün II. Kültür Katı'nda kaybolduğundan ve çevre bölgelerle yoğun bir etkileşimin varlığından bahsedilebilir. Perdah bezemeli örnekler büyük oranda çukurlarda ve çukurlarla ilişkili alanlarda ele geçmişken, konut türü yapılarda oldukça az sayıda bulunmuştur. II. Kültür Katı'na ait iki çukur da Uğurlu'nun daha erkene tarihli kültür katlarında bulunmuş çukurlar ile benzerlik gösterir ve olasılıkla ritüel pratiklerle ilişkilendirilebilir. Bu nedenle perdah bezemeli kapların büyük bir kısmının muhtemelen çukurlarla ilişkili belli etkinliklere yönelik kullanılan özel amaçlı kaplar oldukları söylenebilir.

⁴² Karamurat 2018, 186.

⁴³ Pollard 1999, 76-93; Garrow 2006, 1-11.

BİBLİYOGRAFYA

- Akdeniz E. 2010, "2008 Yılında Manisa İli ve İlçelerinde Yürütülen Prehistorik-Protohistorik Yüzey Araştırmaları". *AST XXVII/1*, 153-174.
- Blum S. 2014, "The Middle Chalcolithic Cultural Sequence of the Troad (Northwest Anatolia): Chronological and Interregional Assessment". Eds. B. Horejsand & M. Mehofer, *Western Anatolia Before Troy: proto-urbanisation in the 4th millenium BC?*. Vienna, 125-156.
- Caymaz T. 2010, *Yeni Buluntular Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Dönem Kültürü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi. İzmir.
- Caymaz T. 2013, "Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağ Kültürü". *Arkeoloji Dergisi XVIII*, 39-112.
- Çayır-Böyükulusoy Ü. 2010, *Batı Anadolu Bölgesindeki Kalkolitik Çağ Bezemeli Seramik Geleneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Çevik Ö. & Erdoğan B. 2019, "Multiple Faces of Changes in 5600/5500 Cal. BC Anatolia and Thrace". *Anatolica* 45, 1-16.
- Çevik Ö. & Erdoğan B. 2020, "Absolute Chronology of Cultural Continuity, Change and Break in Western Anatolia Between 6850-5460 Cal. BC: The Ulucak Höyük Case". *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 20/1, 77-92.
- Derin Z., F. Ay & T. Caymaz 2009, "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi-Yeşilova Höyüğü 2005-2006 yılı Çalışmaları". *Arkeoloji Dergisi XIII*, 7-58.
- Derin Z. & Caymaz T. 2018, "The Chalcolithic period at Yeşilova Höyük". Eds. S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoglu, *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*. Oxford, 499-505.
- Erdoğan B. 2011, "A Preliminary Report From The 2009 And 2010 Field Seasons At Uğurlu on the Island of The Gökçeada". *Anatolica* 37, 45-65.
- Erdoğan B. 2014, "Gökçeada Uğurlu Archaeological Project: A Preliminary Report from the 2011-2013 Field Seasons". *Anatolica* 40, 157-178.
- Erdoğan B. 2016, "Gökçeada Uğurlu-Zeytinlik 2015 Yılı Kazı Çalışmaları". *KST XXXVIII/1*, 117-124.
- Erdoğan B. 2018, "The Neolithic to Chalcolithic Transition the Island of Gökçeada (Imbros)". Eds. S. Dietz & F. Mavridis & Z. Tankosic & T. Takaoglu, *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*. Oxford, 367-372.
- Erdoğan B. & Çevik Ö. 2015, "Batı Anadolu Kronolojisi ve Terminolojisi: Sorunlar ve Öneriler". *APAD* 1, 29-45.
- Erkanal H. 1998, "1996 Liman Tepe Kazıları". *KST XIX/1*, 379-398.
- Furness A. 1957, "Some Early Pottery of Samos, Kalimnos, and Chios". *Proceedings of the Prehistoric Society* 22, 173-212.
- Gabriel U. 2014, "Die Keramik der troadischen Fundorte Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe und Çıplak Köyü im Kontext ihrer überregionalen Vergleichsfunde". Eds. E. Pernicka, C. B. Rose & P. Jablonka, *Troia 1987-2012: Grabungen und Forschungen I*. Bonn, 990-1057.
- Gabriel U., R. Aslan & S. W. E. Blum 2004, "Alacalıgöl: Eine neu-entdeckte Siedlung des 5. Jahrtausends v. Chr. in der Troas". *Studia Troica* 14, 121-133.
- Garrow D. 2006, *Pits, Settlement and Deposition during the Neolithic and Early Bronze Age in East Anglia*. *British Archaeological Reports. British Series* 414. Oxford.
- Günel S. 2008, "Çine-Tepecik Höyüğü 2006 Yılı Kazıları". *KST XXIX/1*, 73-90.
- Günel S. 2018, "Prehistoric Culture at Çine-Tepecik and its Contribution to the Archaeology of the Region". Eds. S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoglu, *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*. Oxford, 538-547.
- Harmankaya S. & Erdoğan B. 2001, "Prehistoric Survey at Gökçeada, Turkey, in 1999". *Universities of Durham and Newcastle Archaeological Reports 1999/2000*, 28-35.

- Hood S. 1982, "Excavations at Chios 1938-1955: Prehistoric Emporio and Ayio Gala". *British School at Athens Supplementary* 2/16, 427-730.
- Karamurat C. 2018, *Ritual and Social Structure During The Late Neolithic and Early Chalcolithic: Pit Rituals of Uğurlu Höyük-Gökçeada*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara.
- Karamurat C., Ç. Atakuman & B. Erdoğan 2021, "Digging Pits and Making Places at Uğurlu During the Sixth Millennium BC". *Oxford Journal of Archaeology* 40/1, 1-20.
- Karul N. & Bertram J. 2005, "From Anatolia to Europe: The Ceramic Sequence of Hoca Çeşme in Turkish Thrace". Eds. C. Lichter, *Byzas 2: Byzas 2-How Did Farming Reach Europe? Anatolian-European Relations from the Second Half of the 7th Through the First Half of the 6th Millennium Cal BC*. İstanbul, 117-129.
- Kiyak N. G., T. Takaoğlu, A. Erginal & H. Özcan 2010, "Luminescence Dating Of Prehistoric Site Of Smintheion (Gülpınar) In New Turkey". *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 10, 35-42.
- Korkut T., G. Işın, T. Takaoğlu & B. Özdemir 2015, "Tlos Antik Kenti Yakınlarındaki Tavabaşı Mağarası Kaya Resimleri". *Tüba-Ar* 18, 37-49.
- Korkut T., G. Işın & T. Takaoğlu 2018, "Cave habitations in Chalcolithic Lycia: The case of Tavabaşı near Tlos". Eds. S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoğlu, *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*. Oxford, 548-555.
- Lamb W. 1932, "Schliemann's Prehistoric Sites in the Troad". *PZ* XXIII, 111-131.
- Orton C., P. Tyres & A. Vince 1993, *Pottery in Archaeology*. Cambridge.
- Özdemir A. 2017, *Prehistorik Gülpınar (Smintheion) Yerleşimi Mimarisi ve Mekânsal Kullanımı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Çanakkale.
- Özdemir A. & Bamyacı O. B. 2018, "Erken ve Orta Kalkolitik Dönem'de Batı Anadolu'da Tekstil Üretimi: Gülpınar Buluntusu Ağırşakların İşlevlendirilmesi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28/2, 1-14.
- Özdoğan M. 1970, *1934 Yılı Kumtepe Kazısı Çanak Çömlek Topluluğu ve Küçük Buluntuları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Özdoğan M. & Özbaşaran-Dede N. 1990, "1989 Yılı Toptepe Kurtarma Kazısı". *Arkeoloji ve Sanat* 46-49, 2-23.
- Özgünel C. & Kaplan D. 2009, "2007 Yılı Gülpınar/Smintheion Kazı Çalışmaları (28. Yıl)". *KST* XXX/4, 409-432.
- Parzinger H. & Schwarzberg H. 2005, "Asagi Pinar II. Die mittel- und spätneolithische Keramik". *Studien im Thrakien-Marmara-Raum 2. Archaeologie in Eurasien* 18. Mainz.
- Peschlow-Bindokat A. 2006, *Tarihöncesi İnsan Resimleri. Latmos Dağlarındaki Prehistorik Kaya Resimleri*. İstanbul.
- Pollard J. 1999, "These Places have their Moments': Thoughts on Settlement Practices in the British Neolithic". Eds. J. Brück & M. Goodman, *Making Places in the Prehistoric World: Themes in Settlement Archaeology*. London, 76-93.
- Seeher J. 1987, "Antalya Yakınlarında Karain Mağarasındaki Kalkolitik Çağ Buluntuları". *ASTV*/2, 221-238.
- Sperling J. 1976, "Kum Tepe in the Troad. Trial Excavation. 1934". *Hesperia* 45, 305-364.
- Takaoğlu T. 2004, "Interactions in the Fifth Millennium B.C. Eastern Aegean: New Evidence, Anatolia Antiqua". *Anatolia Antiqua* XII, 1-6.
- Takaoğlu T. 2006, "The Late Neolithic in the Eastern Aegean: Excavations at Gülpınar in the Troad". *Hesperia* 75, 289-315.
- Takaoğlu T. & Özdemir A. 2018, "The Middle Chalcolithic period in the Troad: A new look from Gülpınar". Eds. S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoğlu, *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*. Oxford, 479-490.
- Tomkins P. 2014, "Tracing Complexity in 'the Missing Millennium': An Overview of Recent Research into the Final Neolithic Period on Crete". Eds. B. Horejsand & M. Mehofer, *Western Anatolia before Troy, Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC*. OREA 1, 345-364.
- Tuncel R. & Şahoğlu V. 2018, "The Chalcolithic of Coastal Western Anatolia: A View from Liman Tepe, İzmir". Eds. S. Dietz, F. Mavridis, Z. Tankosic & T. Takaoğlu, *Communities in Transition: The Circum-Aegean Area in the 5th and 4th Millennia BC*. Oxford, 513-529.